

ELAZIĞ MASALLARI VE PROPP METODU**Tales of Elazığ and Method of Propp****Dr. Tuğçe ERDAL***

Türk halkbilimi çalışmaları tarihinde pek çok masal derleme çalışması yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların bir kısmında bir yörenin ya da bir dönemin masalları tespit edilmiş bir kısmında da masallar tiplerine, muhtevalarına göre incelenerek tasnif edilmiştir. Şüphesiz ki, yapılan bu çalışmalar bilimsel bir nitelik taşımakta ve pek çok araştırmacıya halk kültürü malzemesi açısından kaynaklık etmektedir. Ancak zamanla, masalların sadece derlenip bırakılmaması ya da yapılan tasniflerin sadece alt alta sıralanmış maddeler olarak kalmaması gerektiği düşüncesi başgöstermiştir. Farklı bakış açıları, analitik yöntemler ile farklı masal inceleme metodları ile karşılaştırmalı çalışmalar yapmanın gerekliliği araştırmacılar tarafından da hissedilmiştir. Rus biçimbilimcilerin ya da Fransız dilbilimcilerin eserleri Türkçeye kazandırıldıkça Türk araştırmacılar da derledikleri metinleri bu bakış açıları ile yeniden incelemeye başlamış ve farklı sonuçlara ulaşmışlardır. İşte bu çalışmalardan birisi de ve döneminde ilk olma özelliği taşıdığı gibi günümüzde de tek olma özelliği ile Türk halkbilimi çalışmaları tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Prof. Dr. Umay Türkeş Günay'ın *Elazığ Masalları ve Propp Metodu* adlı çalışmasıdır. Bu eserin temelleri 1970 yılına dayanmaktadır. Prof. Dr. Umay Tür-

keş Günay tarafından Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne bağlı olarak Prof. Dr. Mehmet Kaplan danışmanlığında doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, 1970 yılı Nisan ve Temmuz aylarında kendisi tarafından yapılan derlemeler neticesinde toplanan masalların incelemesiyle meydana gelmiştir. Çalışma *Elazığ Masalları [İnceleme]* adı ile ilk olarak 1975 yılında Atatürk Üniversitesi Basımevi tarafından Erzurum'da basılmıştır.

Bu baskıdan sonra çalışma ilk olarak 2011 yılından “gözden geçirilmiş” bir şekilde koyu mavi zemin üzerine gaz lambası resmi bulunan adeta geceyi anımsatacak imgelerin bir arada bulunduğu bir kapak tasarımı ile Akçağ Yayınları tarafından basıldı. Masalların daha ziyade uykudan hemen önce geceleri anlatılıyor olması kapak tasarımını daha da anlamlı kılmaktadır. Tasarımda “Elazığ Masalları” yeşil ve kalın bir yazı karakteri ile yazılırken “ve Propp Metodu” beyaz, büyük ve kalın yazı karakteri ile yazılarak farklı vurgular yapılmış okuyucuda farklı dikkatlerin oluşması sağlanmak istenmiştir. Kitap kapağının en üst sola yaslı kenarında ise yazarın adı Prof. Dr. Umay Türkeş Günay ismi beyaz, büyük ve ince bir yazı karakteri ile yer almaktadır. Daha önceki beyaz zemin üzerine sade kapak tasarımın-

* Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halkbilimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi. tugceisikhan@yahoo.com

dan farklı bir şekilde okuyucularına sunulan eser, 23.5x16 cm. boyutlarına ve 788 sayfalık bir hacme sahiptir.

Kitap, birinci baskıya önsöz, ikinci baskıya önsöz, çalışmaların yönteminin anlatıldığı giriş, masal metinlerinin yer aldığı birinci bölüm, masal metinlerinin tahlillerinin yapıldığı ikinci bölüm, masalların genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı aynı zamanda sonuç kısmının da yer aldığı son bölüm olan üçüncü bölüm yer almaktadır. Kitapta çalışmanın 1976 yılındaki ilk baskısında bulunmayan ekler başlığı altında ise Prof. Dr. Umay Türkeş Günay'ın çeşitli zamanlarda farklı dergilerde yayımlanmış masal ile ilgili makaleleri yer almaktadır. Çalışmanın ikinci baskısının ilk baskıdan ekler kısmı dışındaki bir diğer farkı ise bölümlerinde görülmektedir. İlk baskıda girişin yanında dört bölüm yer alırken ikinci baskıda girişin yanı sıra üç bölüm yer almaktadır. Kitabın 2011 yılında yapılan ikinci baskısındaki giriş bölümü, 1975 yılındaki birinci baskının birinci bölümünü oluşturmakta 1975 baskısının giriş bölümünde ise masal ve masal derlemeleri ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Tanıtımını yaptığımız son baskının ilk sayfası Türkçe ve Arapça Latin harfli okunuşları ile “Mengü Tanrı'nın gücüyle” “Bismillahirrahmanirrahim” duasıyla başlamaktadır. Eserin bir sonraki sayfasında da Selimî mahlası ile Yavuz Sultan Selim'e ait bir dörtlük bulunmaktadır. Bir sonraki sayfada ise Günay, çalışmanın uzun yılların arkasından yenilendiğini belirterek kendisinde çok emekleri olduğunu belirttiği “Isparta eşrafından Yemen ve İstiklâl Savaşı gazisi rahmetli de-

dem önyüzbaşı Ahmet Tevfik Katırcıoğlu ve rahmetli anneannem Hatice Katırcıoğlu'nun aziz hatıralarına” sözleri ile ithaf etmiştir.

Kitap, yapının içeriği hakkında kısa bilgiler veren ve Prof. Dr. Umay Türkeş Günay'ın 1973 yılında kaleme aldığı “Önsöz” ile başlamaktadır.. Bu kısımda Elazığ il merkezinde yapılan derlemelerden tespit edilen 70 masalın hangi metot ile incelendiğine dair bilgiler aktarmaktadır. Çalışmanın ilk baskısı için yazılan önsözde dil araştırmaları için küçük derlemelere dayanan bazı çalışmalarla, öğrenci bitirme tezleri dışında Elazığ masallarının ilmî olarak derlenip incelenmediğini belirten Günay, böylece bu çalışmanın hem bölge seçimi açısından hem de incelenen metot açısından ilk olduğuna dikkati çekmektedir.

Kitabın bu yazı için incelenen son baskısı olan ikinci baskısındaki giriş bölümü,

Vladimir Propp Hakkında

Masalların Tasnif ve Tahlil Metotları

Propp Metodu ve Türk Masallarına Propp Metodunun Uygulanışı

Benzeşmeler: Tek Fonksiyonlu Çift Morfolojik Anlamalı Halleri

Masalın Diğer Elementleri

Bütün Olarak Masal

Masalların Sınıflandırılması

Propp Metoduna Yapılan Eklemler

8 başlıktan oluşmaktadır.

Umay Türkeş Günay'ın bu eserindeki amacı daha iyi anlamak için öncelikle Vladimir Propp ve metodundan bahsetmek yerinde olacaktır. Kitabın da başlığı olan “Propp Metodu” adı Vladimir Propp'tan gelmektedir.

V. Propp, 1928 yılında Leningrad'da yayımladığı *Morfogija Skazki* isimli eserinde masalları yapı hususiyetleri yönünden tetkik etmiştir. Propp'un bu çalışmasının 1958 yılında İngilizceye tercüme edilerek yayımlanmasından sonra folklor türlerinde yapı analizi çalışmaları başlamıştır. Propp, bu çalışmayı Afanasev derlemesinde 50-150 numaralar arasındaki 100 masal üzerine gerçekleştirmiştir. Propp, bu masalları yapı hususiyetlerine göre tetkik ederek masalarda sabit ve değişken unsurları belirlemiştir. Masalların sabit unsurları şahısların icra ettikleri aksiyonlardır. Propp, bu aksiyonlara "fonksiyon" demiştir. Anti Aarne sınıflandırmasında peri masalı grubuna giren bu masallar için Propp 31 fonksiyon tespit etmiştir. Böylece peri masalarında bulunan fonksiyon sayısının sınırlı olduğunu ispat etmiştir. Propp metodunu masalda asli unsur olarak kabul ettiği fonksiyonlar üzerine kurarken bu asli unsura, yardımcı olan dört grup element tespit etmiştir. Bu dört grubu meydana getiren, olaylar arasında irtibatı sağlayan bağlayıcı unsurlar, hareketlerin maksat ve sebepleri; masal kahramanlarının ortaya çıkışı şekilleri; masal kahramanlarının vasıflarıdır. Bu unsurlar fonksiyonlarla birleşince masal yapısı ile beraber masalın tarifi de sağlanmış olur.

Günay, kitabının birinci bölümünde derlemiş olduğu 70 masalın metnini kaynak kişilerin ad-soyadlarını masalın sonunda belirterek yazmıştır.

Eserin ikinci bölümü "Elazığ Masallarının Tahlili" başlığı altında Elazığ'da yapılan masal derlemeleri hakkında bilgileri ve Propp metoduna

göre masalların tahlilini içermektedir.

Eserin üçüncü bölümünde "Elazığ Masallarının Ortak Yapı Özellikleri" başlığı altında 70 masal yapısal olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında çalışmanın sonuç, özet kısmı ile masalarda geçen yerel kullanımlı kelimeler sözlüğüne ve bibliyografyaya da yer verilmiştir.

Kitabın 1975 baskısında olmayan kısmı ise ekler bölümüdür. Çalışmanın son kısmı olan eklerde,

Masal

Türk Masallarının Hususiyetleri
Çocuk Eğitimi ve Masallar

Türk Masallarında Aile

Masalarda Değişen Motifler ve Tesirleri

Nasreddin Hoca Fıkraları ve Masallar Konusunda Düşünceler

Elazığ Masallarının Muhtevası ve "Mehür Ahmet ile Mahmut"

Mehür Ahmet ile Mahmut

Denizli'den Derlenen Masallar

Yeni Masal Derlemelerinin Bize Düşündürdükleri

Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar

başlıklarıyla toplam 11 olmak üzere çeşitli bildirilerde sunulmuş ve dergilerde yayımlanmış masal ile ilgili makalelerinden oluşan bir bölüm yer almaktadır.

Günay, tarafından derlenen 70 masal Propp metoduna tatbik edilmiş ve bu masalların tamamının bu metoda tamamen uyduğu saptanmıştır. Sadece ana fonksiyonların tâli sınıfları için bazı ilaveler yapma gerekliliği duyulmuş, yedi fonksiyon için sekiz yeni varyant tespit edilmiş ve bunlara yeni numaralar verilmiştir.

Günay, derlediği 70 masal ile

Propp metodunu karşılaştırmış ve tespitlerini sonuç bölümünde özetlemiştir. Bun göre, Propp'un tahlil ettiği 100 masalda azami hareket sayısı dört olarak tespit edilmiştir. Günay'ın tahlil ettiği masal metinlerinde hareket sayısı 1-7 arasında değişmektedir. Yetmiş masalın 16'sı tek, 27'si çift, 16'sı üç, 12'si dört, 5'i beş, 1'i altı ve 1'i de yedi hareketten ibarettir. Bu değerlendirmelerde Elazığ masallarının Propp'un masallarından daha fazla hareketten oluştuğu sonucuna varılmıştır.

Propp metodunun Türkiye'deki masallara uygulanması açısından bir ilk olan bu çalışma Türk halkbilimi çalışmaları bakımından büyük bir öneme sahiptir. 1975 yılı şartları düşünüldüğünde derleme esnasında veri toplamada kullanılan görsel ve işitsel cihazların herkes tarafından kullanılmadığı hatta bulunmadığı bir dönemde Elazığ il merkezinde farklı yerlerdeki 25 masalcıyı tespit etmenin zorlukları da eklenince henüz Türk araştırmacılar tarafından içselleştirilememiş bir metodun bu masallara uygulanıyor olması işin zorluğunu

bir kat daha arttıran bir durum olarak görülmektedir. Prof. Dr. Umay Türkeş Günay, bütün bu zorlukları aşarak kaleme aldığı bu çalışmasında Elazığ'da 1970 yılı için masal anlatma ve dinleme geleneğinin canlı olarak yaşadığını tespit etmiştir. Çalışmasını performans kuram bağlamında derlemiş ve masalları evlerde oldukça kalabalık dinleyiciler huzurunda ve en doğal üsluplarıyla tespit etmiştir. 25 masalcıdan 20 masalcının ekseriyeti, gerçek masal anası ve masal atası olduğunu belirten Günay, masalların kompozisyon ve üslup özelliklerinden de bu durumun anlaşılabilceğini vurgulamaktadır.

Prof. Dr. Umay Türkeş Günay tarafından 1975 yılındaki ilk baskısından 36 yıl sonra gözden geçirilerek ve eklemeler yapılarak tekrar basılan bu eser alanla ilgili pek çok genç araştırmacıya ufuk açan ve birçok bilim insanının da kaynak olarak kullanabileceği bir eser niteliğindedir.

KAYNAKLAR

Türkeş Günay, Umay. *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.